

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی

شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰

Urban management

No.62 Spring 2021

۵۱ - ۶۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۹/۲۶ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۱۱/۲۹

تحلیل مدیریت ایمنی در روستاهای پیرامون کلانشهر تهران با استفاده از تکنیک دلفی و ارائه الگوی مطلوب روستای ایمن

سید حبیب راضی: دانشجوی دکتری جغرافیای انسانی، گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

تیمور آمار: دانشیار گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

نصرالله مولائی هشجین: استاد گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

چکیده

Analysis of safety management in villages around the metropolis of Tehran using Delphi technique and presenting the desired model of safe village

Abstract

Villages as one of the human habitats and environmental hazards as a natural phenomenon are the most important issues in geography in the field of spatial planning. Therefore, considering the ideals of achieving sustainable development, improving the quality of life, welfare and social and environmental development, it is necessary that natural hazards and vulnerability to it in the focus of development and planning in various sectoral and spatial dimensions and at different local levels. In this regard, the present study seeks to provide a favorable model of safety of rural settlements in Tehran. The present study is descriptive-analytical in terms of methodology and applied in terms of purpose. Data collection and information was done in the field (Delphi questionnaire) and documents and in the analysis with the help of Arc GIS software. Expert Choice 11. SPSS statistical and spatial analysis was used. The results of Delphi technique show that there is no effective model in the safety management of rural centers. These centers are dependent on urban centers in terms of safety and fire services, and as a result, the lack of preventive methods on the one hand and the facilities of appropriate facilities and equipment on the other hand cause the high vulnerability of these centers to hazards. Also, spatial analysis shows that the majority of villages in Tehran in the southern half of the city and in the downstream part of Tehran metropolis were located at altitudes less than 1400 meters, while in terms of environmental hazards (earthquake, flood) have the highest vulnerability and noteworthy. These centers also face serious problems in terms of fire services due to the existence of industrial units and warehouses, and jobs that have a high risk of fire. The correlation analysis of the research also shows that the farther away from Tehran the rural centers are, the more deprived they are in terms of security services. Also, the higher the environmental risks of the village, the greater the job and income dependence of the village on Tehran. In the villages of Tehran, the safety of the integrated management of the village and the city by giving priority to the prevention and preparation phase with the participation of rural volunteer forces can be a suitable model in the field of safety and bring the villages to sustainable conditions in terms of safety.

روستاهای بعنوان یکی از بسترهای سکونتگاهی انسان و مخاطرات محیطی به عنوان پدیده طبیعی از مهمترین مباحث جغرافیا در حوزه برنامه‌ریزی فضایی می‌باشند. بنابراین با توجه به آرمان‌های نیل به توسعه پایدار، ارتقاء کیفیت زندگی، رفاه و توسعه اجتماعی و محیطی، لازم است که مخاطرات طبیعی و اسیب‌پذیری نسبت به آن در کانون مباحث توسعه و برنامه‌ریزی در ابعاد مختلف بخشی و فضایی و نیز در سطح مختلف محلی تا ملی و بین‌المللی قرار بگیرد در همین راستا پژوهش حاضر به دنبال ارائه الگوی مطلوب ایمنی سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان تهران می‌باشد. پژوهش حاضر از نظر روش شناسی توصیفی- تحلیلی و از نظر هدف کاربردی می‌باشد. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات به صورت میدانی (پرسشنامه به روش دلفی) و اسنادی انجام شده است و در تحلیل‌ها به کمک نرم‌افزاری Arc GIS Expert Choice 11. GIS از تحلیل‌های آماری و فضایی استفاده شده است. نتایج تکنیک دلفی پژوهش نشان می‌دهد که در مدیریت ایمنی مراکز روستایی هیچ الگوی طرحی مؤثری وجود ندارد. این مراکز به لحاظ خدمات ایمنی و آتش‌نشانی به مراکز شهری واسطه هستند و درنتیجه نبود روش‌های پیشگیرانه از یکسو و امکانات تأسیسات و تجهیزات مناسب مقابله از سوی دیگر موجب اسیب‌پذیری بالای این مراکز در قبال مخاطرات می‌شود. همچنین تحلیل فضایی نشان می‌دهد که اکثربت روستاهای شهرستان تهران در نیمه جنوبی شهرستان و در قسمت پایین دست کلانشهر تهران در ارتفاعات کمتر از ۱۴۰۰ متر قرار گرفته در حالی که از نظر مخاطرات محیطی (زلزله، سیل) بالاترین اسیب‌پذیری را دارند و قابل ذکر است که این مراکز از نظر خدمات آتش‌نشانی هم با مشکل جدی روبرو هستند با توجه به وجود کارگاه‌های صنعتی و انبارها، و مشاغلی که احتمال آتش‌سوزی بالای را دارند. تحلیل همبستگی پژوهش هم نشان می‌دهد که هرچقدر از تهران مراکز روستایی فاصله بیشتر دارند از نظر خدمات ایمنی محروم‌تر هستند. و همچنین هرچقدر مخاطرات محیطی روستا بالاتر است به همان میزان وابستگی شغلی و درآمدی آن روستا به تهران بیشتر می‌باشد.

در روستاهای شهرستان تهران ایمنی مدیریت یکارچه روستا و شهر با اولویت دادن به مرحله پیشگیری و امدادگی با مشارکت نیروهای داوطلب روستایی می‌تواند الگوی مناسب در حوزه ایمنی باشد و روستاهای را از نظر ایمنی به شرایط پایدار برساند.

* نویسنده مسئول amar@iaurasht.ac.ir

وازگان کلیدی: مدیریت ایمنی، سکونتگاه‌های روستایی، مخاطرات، شهرستان تهران

Key Words: Safety Management, Rural Settlements, Hazards, Tehran

مقدمة

وارد آمدن آسیب به افراد، خسارات به اموال و برهم خوردن تعادل اکولوژیکی و مشکلات و زیستمحیطی و غیره می‌شود. به طوری که کشور ایران از جمله ۱۰ کشور جهان از نظر بالایزی بوده و از نظر تنوع حوادث در زمرة ۵ کشور اول دنیا قرار دارد. هنوز پایداری و کاهش آسیب‌پذیری در نقاط روستاپی رویه‌ای منطقی را شاهد نبوده و تمرکز اصلی ایجاد اینمی و پایداری سکونتگاه‌ها، در نقاط شهری می‌باشد. این موارد به همراه عدم تجهیزات و ایستگاه‌های آتش‌نشانی در نقاط روستاپی آسیب‌پذیری این سکونتگاه‌ها را به شدت بالا برده است. استان تهران با توجه به قرارگیری خود در دامنه جنوبی البرز جنوبی با مخاطرات طبیعی و انسانی زیادی مواجه می‌باشد. به طوری که استان در حوزه طبیعی مخاطراتی چون زلزله، سیل، نشت و فرسایش و غیر... و در حوزه انسانی مخاطراتی مانند آتش‌سوزی، حاشیه‌نشینی و فقر و غیره را شامل می‌شود. در این بین روستاپی‌های شهرستان استان تهران به دلیل وجود ساخت سازه‌های ناپایدار، فعالیت‌های صنعتی و تراکم بالای ساختمانی و جمعیتی، کمبود امکانات و تجهیزات اینمی در نواحی روستاپی با بحران‌ها و مخاطرات مواجه هستند در همین راستا پژوهش به دنبال بررسی مخاطرات در نواحی روستاپی و ارائه راهبرد اینمی برای سکونتگاه‌های روستاپی می‌باشد. در همین راستا به دنبال پاسخ به سوالات زیر می‌باشد که مهمترین مخاطرات روستاپاهای شهرستان تهران کدامند؟ آیا الگوی راهبردی اینمی برای سکونتگاه‌های روستاپی وجود دارد؟

پیشینه داخلی پژوهش

زیارتی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان مکانیابی ایستگاه‌های آتش‌نشانی و خدمات ایمنی روستاوی با استفاده از تحلیل شبکه و AHP (مطالعه موردنی شهرستان شیروان چرداول) مطرح می‌کند که آتش و حوادث طبیعی و انسان‌ساخت جزء جدایی‌ناپذیر سکونتگاه‌ها است و در این میان خدمات ایمنی و آتش‌نشانی در محیط‌های روستاوی به دلیل قرار گرفتن روستاها در مجاورت زمین‌های زراعی، جنگل‌ها و مراتع که دارای پتانسیل آتش‌سوزی بالایی هستند، دارای اهمیت ویژه‌ای است. در این میان محل استقرار ایستگاه‌های آتش‌نشانی فاکتور مهمی در توانایی آن‌ها برای حفاظت در مقابل حریق است. در سال‌های اخیر گسترش خدمات ایمنی و آتش‌نشانی در دستور کار استانداری‌ها قرار گرفته است و در این میان یکی از دل مشغولی‌های

جغرافیا علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط است، همواره تأکید بر وجود و کشف روابط علی و معلولی بین دو واژه انسان و طبیعت دارد. طبیعت شرایطی را به عنوان بستر فعالیت بشر مهیا کرده و انسان نیز به عنوان یک عنصر با همه توان از این بستر استفاده نموده است (عبداللهی، ۱۳۹۱، ۱۲). اما از ضروریات اساسی زیست دستیابی به امنیت، اینمی است. امنیت به طور عام واژه‌ای با ابعاد و شاخصه‌های ذهنی ویژه‌ای است که به آرامش درون و احساس رضایت و آسایش محیطی اشاره دارد (صالحی، ۱۳۸۷، ۱۵). در واقع سخن در این است که هر آنچه امن تصور می‌شود باید بتواند آرامش و فراغت ذهن را فراهم کند. یعنی پدیدآور این احساس در انسان باشد که او را به سوی رهایی از بیم و هراس رهنمود کند (بنمیان، ۱۳۸۸، ۲۱). اینمی یکی از الزامات کیفیت زندگی محسوب می‌شود. شاید بتوان یکی از دلایل شیوه اجتماعی زیست انسان‌ها و تمرکز آن‌ها در نقاط سکونتگاهی را دستیابی به اینمی و امنیت دانست. اما حدود ۲۵ درصد از جمعیت دنیا در نواحی مخاطره مصیبت‌های طبیعی زندگی می‌کنند و آسیب‌پذیری‌ترین مردم فقیرترین آنهاست. مردمی که ناچارند در قرارگاه‌های نامن اعم از آلونک‌های شهری و محیط روستایی فوق العاده مستقر شوند. از دلایل این امر در روستاهای پرشیب و یا زمین‌های سیل گیر بنا بر دامنه‌های گردیده‌اند و در معرض بادهای شدید و زمین لغزه قرار دارند زیرا با مصالح نامناسب و بدون مهارت مهندسی و رعایت قوانین امنیت ساختمان‌سازی ساخته شده‌اند. در نواحی روستایی بسیار پر جمعیت، فقر را با اقتصاد حاشیه‌ای (نامناسب) مواجه بوده و توان آن‌ها برای مهار زندگی رو به کاهش است. (اسمیت، کیت، ۱۳۸۲، ۱۲) نکته حائز اهمیت دیگر این است که مخاطرات انسانی ممکن است در سطح محلی مشاهده شود و یا دامنه کوچک‌تری در سطح نقطه‌ای داشته باشد، مهم این است که ممکن است بعضی مخاطرات فراتر از سطح محلی، یعنی در سطح ملی یا منطقه‌ای تأثیرگذار باشد (همان منبع). علیرغم این موضوع بررسی موقعیت نواحی روستایی در سطح جهانی میین وجود مسائل و مشکلات متعددی در زمینه تأمین اینمی و در این نواحی می‌باشد. به طوری که هرساله در نقاط مختلف روستایی کشور حوادث و حريقه‌های بسیاری اتفاق می‌افتد که باعث

جامعه آماری ۱۵۸۲ خانوار (سرشماری سال ۱۳۸۵)، تعداد ۲۶۸ خانوار به عنوان نمونه انتخاب گردید. نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی- تحلیلی می باشد. روش گردآوری اطلاعات استنادی، کتابخانه‌ای و میدانی می باشد و روش تجزیه تحلیل اطلاعات هم با استفاده از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون همبستگی پیرسون، آزمون χ^2 تک نمونه‌ای و آزمون رتبه‌ای فریدمن) است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می دهد: عدم پشتیبانی مالی و اداری و عدم تمایل نخبگان به عضویت در شوراهای اعمال مهمی در ضعف و ناکارآمدی مدیریت روستایی می باشند. در پایان با توجه به نتایج بدست آمده پیشنهادهای مانند: تشویق نخبگان برای عضویت در شوراهای و دهیاری‌ها و ایجاد بسترها لازم جهت ایجاد رغبت در آن‌ها برای عضویت، گسترش اختیارات شوراهای اسلامی و دهیاری‌ها می تواند افزایش مشارکت روستائیان را به همراه داشته باشد. و ... ارائه می شود.

همچنین اطلاعات و نقشه‌های موردنیاز از دستگاه‌های اجرایی مربوط گردآوری و به روزرسانی شد. نتایج تحقیق نشان می دهد ۴ ایستگاه آتش‌نشانی شهری و یک ایستگاه آتش‌نشانی روستایی در منطقه مورد مطالعه وجود دارد که در چارچوب زمان واکنش ۶ دقیقه تنها ۱۹ درصد روستاهای شهرستان را می توانند تحت پوشش قرار دهند. همچنین براساس نتایج همپوشانی لایه‌ها و ارزیابی مجدد تحلیل شبکه، ۲۱ ایستگاه آتش‌نشانی جدید به همراه روستاهای تحت پوشش شناسایی شهری و براساس جمعیت و تعداد روستاهای تحت پوشش هر ایستگاه، ایستگاه‌های پیشنهادی اولویت‌بندی شدند.

فریحی (۱۳۹۱) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان ارائه مکانهای بهینه آتش‌نشانی و خدمات ایمنی در سکونتگاه‌های روستایی (محدوده مورد مطالعه: روستاهای شهرستان بوکان) بیان کرد که عدم توجه به مباحث ایمنی در برنامه‌های روستایی، در بروز و افزایش خسارت‌های ناشی از وقوع سوانح و آتش‌سوزی مؤثر بوده است. در مبحث ایمنی و امداد و نجات در سطح روستاهای مشکلاتی همچون عدم وجود امکانات و تجهیزات امدادی در روستاهای عدم دسترسی سریع نیروهای امدادی به روستاهای وجود دارد. با توجه به مقرون به صرفه نبودن استقرار مراکز آتش‌نشانی و خدمات ایمنی در تمامی روستاهای احداث و مکانیابی صحیح این پایگاهها می تواند باعث افزایش کارایی و ضریب ایمنی روستاهای شود. در این پژوهش در سطح روستاهای شهرستان بوکان به منظور تعیین روستاهای مناسب برای ارائه خدمات ایمنی و آتش‌نشانی در سطح شهرستان و تعیین مکان مناسب در بافت روستا برای این پایگاه‌های با استفاده از روش‌های استنادی و میدانی تحلیلی توصیفی و روش‌های کمی مورد بررسی قرار گرفته است. ابتدا به کمک مدل ANP و با استفاده از معیارهای همچون جمعیت روستا، جمعیت تحت پوشش روستاهای نمونه، پوشش حدکثرهای روستاهای دارای حوادث و حریق، مرکزیت سیاسی، کارکرد (عملکرد) روستا، راه روستایی، پوشش اراضی کشاورزی و باغات، فاصله از مراکز شهری روستاهای مناسب انتخاب می گردد. تعیین حجم نمونه از روش کوکران استفاده شد. از کل

اعزیزدوست (۱۳۹۱) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان ارائه مکانهای بهینه آتش‌نشانی و خدمات ایمنی در سکونتگاه‌های روستایی (محدوده مورد مطالعه: روستاهای شهرستان بوکان) بیان کرد که عدم توجه به مباحث ایمنی در برنامه‌های روستایی، در بروز و افزایش خسارت‌های ناشی از وقوع سوانح و آتش‌سوزی مؤثر بوده است. در مبحث ایمنی و امداد و نجات در سطح روستاهای مشکلاتی همچون عدم وجود امکانات و تجهیزات امدادی در روستاهای عدم دسترسی سریع نیروهای امدادی به روستاهای وجود دارد. با توجه به مقرون به صرفه نبودن استقرار مراکز آتش‌نشانی و خدمات ایمنی در تمامی روستاهای احداث و مکانیابی صحیح این پایگاهها می تواند باعث افزایش کارایی و ضریب ایمنی روستاهای شود. در این پژوهش در سطح روستاهای شهرستان بوکان به منظور تعیین روستاهای مناسب برای ارائه خدمات ایمنی و آتش‌نشانی در سطح شهرستان و تعیین مکان مناسب در بافت روستا برای این پایگاه‌های با استفاده از روش‌های استنادی و میدانی تحلیلی توصیفی و روش‌های کمی مورد بررسی قرار گرفته است. ابتدا به کمک مدل ANP و با استفاده از معیارهای همچون جمعیت روستا، جمعیت تحت پوشش روستاهای نمونه، پوشش حدکثرهای روستاهای دارای حوادث و حریق، مرکزیت سیاسی، کارکرد (عملکرد) روستا، راه روستایی، پوشش اراضی کشاورزی و باغات، فاصله از مراکز شهری روستاهای مناسب انتخاب می گردد.

در دسته دوم سه کشور پاکستان، نپال و سریلانکا انتخاب شدند. دلیل انتخاب این سه کشور در دسته دوم علاوه بر وجود نقاط مشترک آنها تفاوت‌های بارزی بود که از نظر سوانح طبیعی در این سه کشور وجود داشت.

به این ترتیب که در پاکستان مساله سیل، در نپال مسئله زلزله و در سریلانکا مسئله زمین‌لغزش، مهمترین مسائل مربوط به سوانح طبیعی را تشکیل می‌دهد.

روش تحقیق روش تحقیق و مراحل آن

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی، از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی می‌باشد. و ماهیت آن از نوع کیفی است به همین منظور برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های پژوهش از روش‌های ترکیبی استفاده می‌شود. پژوهش حاضر به منظور رسیدن به هدف چند مرحله‌ای لازم است که طی کند و این مراحل روش‌های خاص خود لازم است طی کند. بنابراین روش جمع‌آوری ترکیبی از روش‌های اسنادی، میدانی است.

بخش اعظم پژوهش حاضر را مبانی مفهومی و شاخص سازی آن، مخاطرات موجود در روستاهای پیرامون کلانشهر تهران تشکیل می‌دهد که این داده‌ها به شکل منابع اسنادی در قالب کتاب‌ها، طرح‌ها، پایگاه‌های داده و اطلاعات و مقالات جمع‌آوری می‌شود. در ادامه با توجه به هدف اصلی پژوهش از تکنیک دلفی در قالب پرسشنامه استفاده می‌شود تا نقاط قوت و ضعف مدیریت اینمنی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان تهران مشخص شود و راهبردهای لازم برای ارائه یک الگوی مناسب در بهبود و ارتقاء اینمنی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان تهران ارائه شود. جامعه آماری پژوهش دو دسته تقسیم می‌شود که در یک دسته کارشناسان و متخصصین حوزه اینمنی و برنامه‌ریزی روستایی بودند که به صورت هدفمند و به روش اشباعی انتخاب شدند که در این بخش از نیروهای متخصص ۴ سازمان بهره گرفته شده است. بودند انتخاب روستاهای به صورت خوش‌های چند مرحله‌ای براساس تعداد آنها در دهستان بوده که به طوری که از میان ۵۵ روستا دائمی شهرستان تهران ۴۸ روستا روستاهای دائمی را انتخاب شده‌اند. جهت تعیین جامعه نمونه خود در مطالعات این پژوهش روستاهای شرایط برابر فرض شده‌اند و قرار بر پرسش از یک مدیر محلی اعم از شورا، دهیار، بخشدار بوده است.

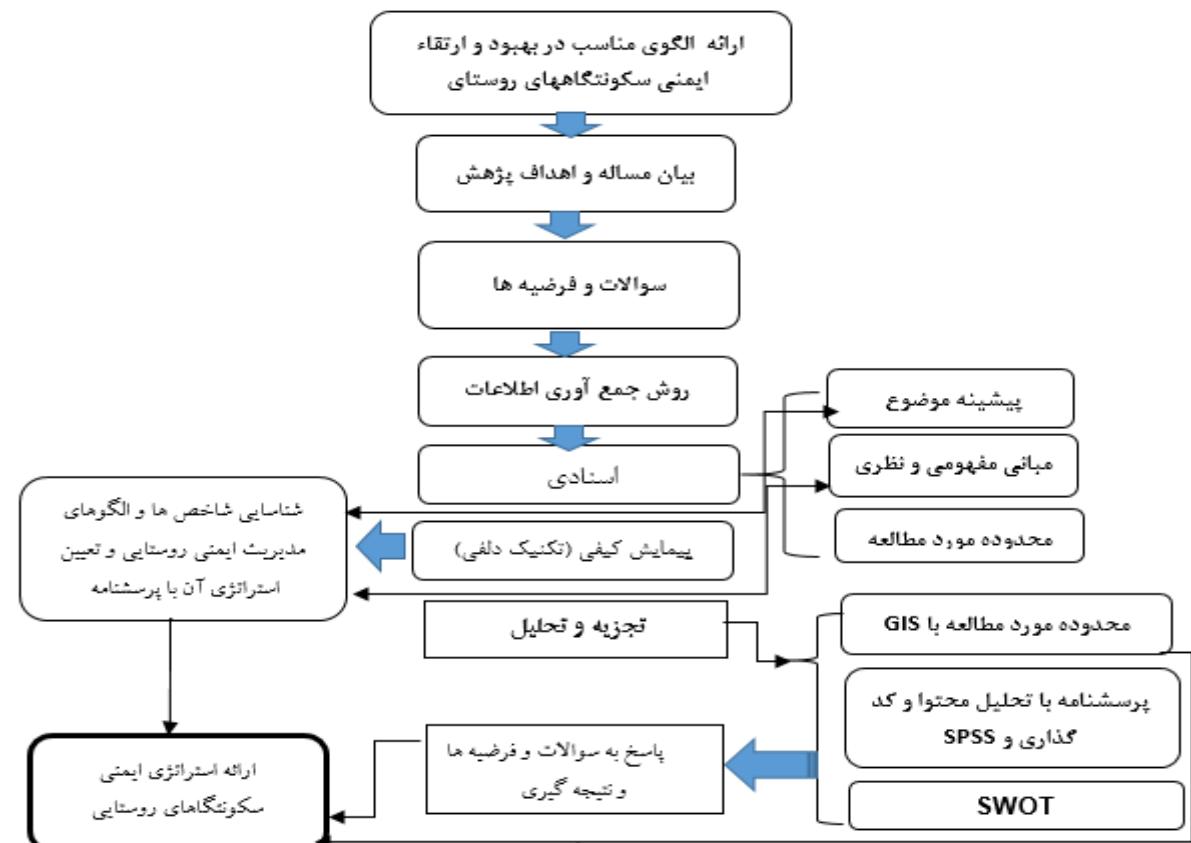
سپس از بین روستاهای انتخاب شده روستای دارای بالاترین امتیاز، به صورت نمونه و با استفاده از روش تلفیقی AHP و فازی با تکیه بر معیارهای همچون نوع کاربری، فاصله از مراکز آموزشی، فاصله از ساختمان دهیاری، فاصله از معابر اصلی و فاصله از منبع آب روستا برای مکانیابی پایگاه آتش‌نشانی در بافت روستا انتخاب گردید. درنهایت، با توجه به عوامل مختلف بیرونی و درونی روستاهای آتش‌نشانی روستایی در سطح شهرستان پایگاه‌های آتش‌نشانی روستایی در سطح شهرستان بوکان و در درون بافت روستایی شناسایی شده و با وضع موجود ارائه این خدمات در سطح شهرستان مقایسه می‌گردد.

پیشینه و تجارب خارجی

مفهوم جامعه اینمن به طور رسمی در اولین کنفرانس جهانی پیشگیری از حوادث و آسیب‌ها در سپتامبر ۱۹۸۹ در استکلهلم سوئد مطرح شد. در این کنفرانس بیانیه‌ای برای جامعه اینمن به دست آمد مبنی بر اینکه «تمام افراد بشر باید از اینمنی و سلامتی یکسانی برخوردار باشند» این بیانیه با استراتژی «سلامتی برای همه» سرلوحه برنامه‌ها در پیشگیری از حوادث و کنترل آسیب‌ها قرار گرفت. بر این اساس تعریف طرح جامعه اینمن به شرح زیر است: پیشگیری از حوادث مبتنی است بر ایجاد یک جامعه اینمن که تحت عنوان همین نام مطرح است. مدل جامعه اینمن متكی به همکاری‌های بین بخشی، مشارکت مردمی و دخالت مسئولین محلی است. استفاده از تجارب سایر کشورها خصوصاً کشورهای باسابقه در کنترل و مدیریت بحران‌های طبیعی می‌تواند راه‌گشای مناسبی در جهت اصلاح وضعیت مدیریت بحران در کشور باشد.

در این زمینه تجربه دو دسته از کشورها بررسی شده است. دسته اول مربوط به تجارب کشورهای پیشرفته و دسته دوم مربوط به کشورهای در حال توسعه می‌باشد. در دسته اول سه کشور ژاپن، کره و آمریکا قرار دارد. ژاپن به عنوان یکی از سانحه‌خیزترین کشورهای جهان و کشوری که بیش از یک قرن است که مدیریت سوانح طبیعی در آن قانونمند گشته، مسلماً یکی از پیشگامان مدیریت بحران‌های طبیعی در جهان به شمار می‌رود. در هر سه کشور سازمان مستقلی مسؤولیت مدیریت سوانح طبیعی را به عهده دارد که این سازمان‌ها در ژاپن در سال ۱۹۷۴ و در آمریکا در ۱۹۷۹ تأسیس شده و هر یک دارای سوابق و تجربیاتی طولانی می‌باشد.

شکل شماره ۱- فرایند انجام پژوهش

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰

Urban management
No.62 Spring 2021

۵۵

جدول شماره ۲: حجم نمونه پرسشنامه انتخابی در پژوهش حاضر

پرسشنامه مسئولین محلی		
شوار	دهیار	بخشداری
۵۱,۶۱	۲۴	
۳۸,۷۱	۱۸	
۹,۶۸	۴	
۱۰۰,۰۰	۴۸	جمع
۳۶,۶۷	۱۱	سازمان شهرداری
۲۶,۶۷	۸	فرمانداری ها
۱۶,۶۷	۵	وزارت کشور
۲۰,۰۰	۶	متخصصین و مسئولین
۱۰۰,۰۰	۳۰	جمع

برمبانای فرمول استاندارد (کوکران)^۱ و با توجه به تعداد روستاهای اطراف روستاهای شهرستان تهران حجم ۴۸ جامعه نمونه تعیین گردیده که بر این اساس تعداد ۴۸ پرسشنامه می‌باشد از سوی مدیران و مسؤولین محلی تکمیل گردد.

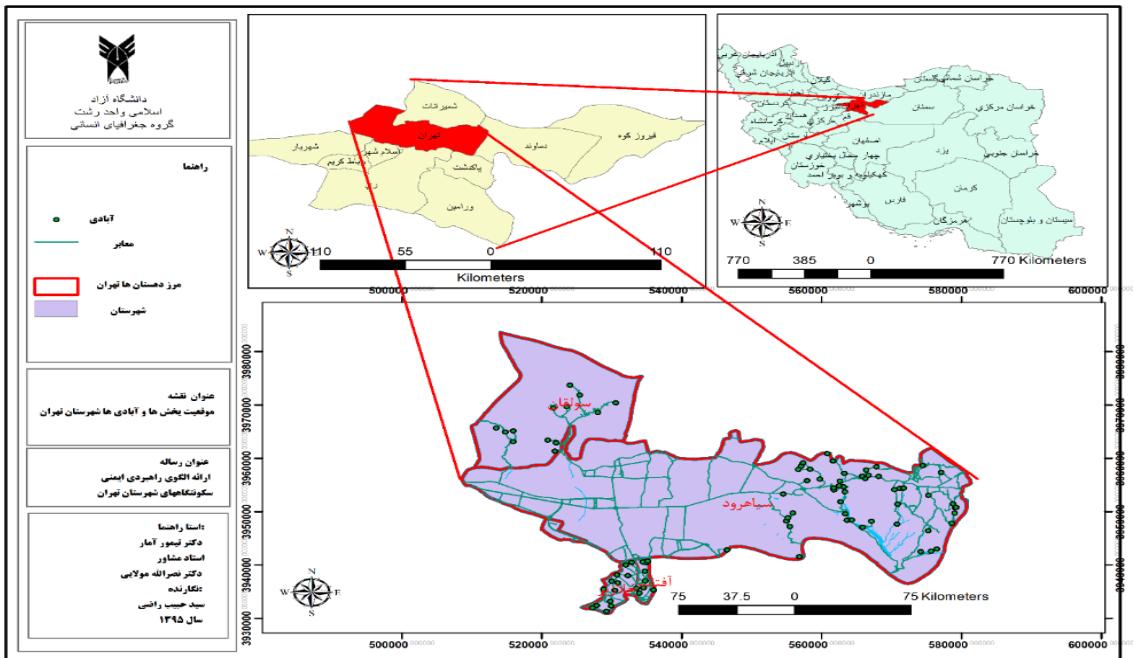
محدوده مورد مطالعه

پژوهش حاضر در محدوده روستاهای شهرستان تهران می‌باشد که براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ روستا در شهرستان تهران قرار گرفته که از بین ۸۸ روستا ۶۶ روستا جز روستا دارای سکنه می‌باشد که در بین ۸۸ روستا ۵۵ تا از روستا جز روستاهای دائمی محسوب می‌شوند و براساس آمار ۹۰ جمعیتی بالغ بر ۴۸۳۷۴ نفر می‌باشد.

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{n} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)} \quad (\text{حافظه بیان: ۱۳۸۲})$$

جدول شماره ۳: روستاهای شهرستان تهران براساس جمعیت و سکونت

نام روستا	سکونت	بخش	دهستان	جمعیت	نام روستا	سکونت	بخش	دهستان	جمعیت	نام روستا	جمعیت
اما مزاده عقیل	*	کچلو	سیاهروド	*	کن	سولقان	کن	سولقان	۵۵,۰۰	هاجرآباد	مرکزی
رندان	۴۶	همه سین	سیاهرود	کن	کن	سولقان	کن	سولقان	۷۲	قره چشمہ	مرکزی
طالون	۹۵	سایت نیروی هوائی	سیاهرود	کن	کن	سولقان	کن	سولقان	۱۸۶	مجتمع نظامی قدس	مرکزی
اما مزاده داود	۲۳۳	سعیدآباد	سیاهرود	کن	کن	سولقان	کن	سولقان	۲۶۹۱	سیاهرود	مرکزی
کشارسفلی	۱۸۵	مزرعه پنج تن ال عبا	سیاهرود	کن	کن	سولقان	کن	سولقان	۲۶۹۱	سیاهرود	مرکزی
کیگاه	۲۲۰	گاهه هزاردره	سیاهرود	کن	کن	سولقان	کن	سولقان	۲۶۹۱	طلاذر	سیاهرود
سنگان	۸۳	محل تخلیه زباله شهرداری	سیاهرود	کن	کن	سولقان	کن	سولقان	۱۵۰۵	مسکراناد	مرکزی
وردیج	۲۲۰	گردشگاه جنگلی تلو	سیاهرود	کن	کن	سولقان	کن	سولقان	۱۵۰۵	معدن سنگ چینی	مرکزی
تماشا	*	میدان تیرتلو	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۵۰۵	تلوپالا	سیاهرود
دریندک	۵۳	اردوگاه آموزشی شهیدمحمرباب	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۵	تلوبائیں	سیاهرود
زورستان	۳۱	سرخه حصار	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۳۰۴	کارگاه اسقالت حسن فرشادی	مرکزی
شوراب	۸۰	شهرک رسالت	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۴۹۲۶	آفتاب	آفتاب
طاهرآباد	۷۹	جهفرابادپاروف	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۲۵۸	آفتاب	آفتاب
کردنبند	۳۵۶	آفتاب سعیدآباد آهنچی	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۵۵	آفتاب	آفتاب
اصطლک پایین	۳۴	نعمت ابادغار	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۶۲	آفتاب	آفتاب
اصطლک دانشور	*	رشیدآباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۳۰	آفتاب	آفتاب
باغک	*	حسن ابادپاروف	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۲۸۴	آفتاب	آفتاب
کمرد	۲۷۰	قلعه نو حاجی موسی	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۴۸۷	آفتاب	آفتاب
واصفجان	۲۳	صالح ابادصیداباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۲۳۰	آفتاب	آفتاب
درازمینک	۴۶۹	مرادآباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۲۶	آفتاب	آفتاب
گلدره	۳۷	خلازیر	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۳۴۲	آفتاب	آفتاب
منطقه صنعتی کمرد	۲۳۰	جهفرابادجنگل	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۲۴۰	آفتاب	آفتاب
سیاه سنگ جدید	۴۶۹	مرادآباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۲۴	آفتاب	آفتاب
باغ کمش	۹۳۰	ولی آباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۴	آفتاب	آفتاب
خسروآباد	۳۵۶	پلایین	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۲۶	آفتاب	آفتاب
تختچنان	*	عباس ابادرستم آباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۷	آفتاب	آفتاب
خجیر	۱۶۳	مرتفعی گرد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۳۹۷۳	آفتاب	آفتاب
مزوعه دره اناری	NULL	جهان آباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۰۰	آفتاب	آفتاب
سنجریان	۴۳	دینار آباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۵۲	آفتاب	آفتاب
شیلات ماهی سرا	NULL	رحمه آباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۲۴	آفتاب	آفتاب
اشترگردن	NULL	شکرآباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۶۱	آفتاب	آفتاب
شمس آباد	*	کاشانک	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۲۱۵	آفتاب	آفتاب
ترقیان بالا	۱۰۶	مرجان آباد	سیاهرود	مرکزی	مرکزی	سیاهرود	مرکزی	سیاهرود	۱۲۱	آفتاب	آفتاب

میری شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰

Urban management
No.62 Spring 2021

۵۷

و ارائه خدمات ایمنی برای جمعیت روستایی لازم است تا توسعه و عمران روستایی در یک چارچوب نظاممند و در قالب برنامه پیش اندیشه صورت گیرد. در همین راستا کلانشهر تهران به همراه روستاهای پیرامونی با توجه به موقعیت قرارگیری از مخاطرات طبیعی و انسانی روبرو میباشد که از مهمترین آن‌ها میتوان به سیل، زلزله، آتشسوزی و... اشاره کرد که سالانه خسارت‌های زیادی وارد میکند بنابراین ایجاد ساختار مناسب مدیریت ایمنی در شهرستان تهران در جهت ارتقاء کیفیت زندگی ضروری است. با توجه به این براساس قوانین ایمنی و شهرداری‌ها کشور، شهرداری‌ها از نظر قانونی به محدوده خارج از شهر امکان ارائه خدمات ندارند لذا ارائه خدمات ایمنی و مدیریت بحران در محدوده شهرستان تهران با مشکلات زیادی روبرو میباشد که در این فصل بررسی‌ها انجام شده از طریق مطالعات اسنادی و میدانی تجزیه و تحلیل میشود تا به فرضیه‌های پژوهش حاضر پاسخ داده شود.

تشکیلات اداری – مالی سازمان‌های متولی توسعه روستایی در کشور در شرایط حاضر دارای مشکلات قابل توجهی است و این مشکلات باعث گردیده که کارآیی اجرایی این دستگاهها بسیار محدود باشد. به عبارت دیگر دستگاه‌ها و سازمان‌هایی که از سال‌ها قبل در جهت توسعه و عمران در کشور ایجاد شده‌اند، دستگاه‌هایی نظیر وزارت جهاد سازندگی با سازمان‌های مرتبه اش، وزارت مسکن و شهرسازی، بنیاد مسکن انقلاب

شهرستان تهران یکی از شهرستان‌های استان تهران است. این شهرستان در مرکز استان تهران قرار دارد. از شمال به شهرستان شمیرانات و استان البرز از مشرق به شهرستان پردیس، از جنوب به شهرستان‌های پاکدشت و ورامین و ری و اسلامشهر و از غرب به شهرستان‌های قدس، شهریار و استان البرز محدود می‌شود. مرکز آن شهر تهران است این شهرستان شامل سه بخش و ۴ دهستان می‌باشد که بخش‌های مرکزی، کن و آفتاد و دهستان‌های خلازیر، آفتاد، سولفان، سیاهرود می‌باشد این شهرستان از نظر نقاط شهری فقط شهر تهران را به خود اختصاص داده و از نظر نقاط روستایی شامل ۸۸ وستا می‌باشد که از این بین تنها ۵۵ روستا به صورت دائمی سکونت دارد. که نقشه شماره ۱-۳ موقعیت سیاسی و نسبی شهرستان تهران در منطقه و کشور نشان می‌دهد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

حدود ۲۵ درصد جمعیت دنیا در نواحی مخاطره‌آمیز بلایای طبیعی زندگی می‌کنند. اما آسیب‌پذیرترین مردم فقرترين آنهاست. در کشور ما براساس آمار ۱۳۹۰ نیز سکونت ۲۸/۷ درصد از جمعیت (۲۱۴۶۷۸۳ نفر) با نرخ رشد ۰/۳۸ درصد در روستاهای، ضرورت توجه و اهتمام بیشتر به نظام سکونت‌گزینی و جمعیت‌پذیری روستایی را ضروری ساخته است. (مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۸۵ کشور). به منظور نگهداشت و تثبیت جمعیت در روستاهای، ایجاد نهادهای پشتیبان زراعی و دامی، اشتغال

بر اساس مطالعات صورت گرفته از سوی حوزه دهیاری‌های وزارت کشور

در راستای شناسایی مخاطرات روستایی معاونت دهیاری‌های سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور نسبت به جمع‌آوری شناسه آماری برای ۱۳۰۰۰ دهیاری در سطح کشور نموده است که نتایج حاصل به شرح ذیل می‌باشد:

در بررسی آمار آتش‌سوزی و سایر حوادث در روستاهای کل کشور مطابق جدول شماره ۱-۴-۲-۴ می‌توان عنوان داشت؛ عمدت‌ترین حوادث ثبت شده مربوط به سیل و آتش‌سوزی می‌باشد. درواقع تعداد ۱۰۶۵۰ مورد سیل و تعداد ۱۰۵۶۱ مورد آتش‌سوزی در جامعه آماری فوق ثبت شده است. همچنین حوادث مانند زلزله و سقوط در چاه نیز در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

در بررسی میزان خسارات وارد بـر اثر حادثه آتش‌سوزی و بـر حسب انواع کاربری، در مجموع کل ۵۰۴۴۱۴۶۹۷۱۴ ریال خسارت به اماکن مختلف در روستاهـا وارد شده است که در این میان واحدهای مسکونی با خسارتی معادل ۲۴۰۹۳۶۵۹۹۶۵۰ ریال بالاترین میزان خسارت می‌باشد.

حدود ۲۵ درصد جمعیت دنیا در نواحی مخاطره‌آمیز بلایای طبیعی زندگی می‌کنند. اما آسیب‌پذیرترین مردم فقیرترین آنهاست. تخمین می‌زنند میانگین درآمد یک میلیارد نفر ثروتمدترین مردم سیاره کره زمین ۱۵۰ برابر یک میلیارد نفر فقیرترین مردم دنیاست که ناچارند در قرارگاه‌های نامن اعم از آلونک‌های شهری و محیط روستایی فوق العاده آسیب‌پذیر مستقر شوند (اسمیت کیت، ۱۳۸۲، ص ۴۰-۴۱).

امکانات مدیریت اینمنی روستا

بررسی تعداد پایگاه‌های آتش‌نشانی در سطح کشور نشان دهنده تعداد ۲۶۵ پایگاه آتش‌نشانی روستایی است که از این تعداد ۴ پایگاه آتش‌نشانی روستایی شامل سفرچین، دادآباد، خسروآباد و مرتضی‌آباد در حوزه مورد مطالعه روستاهای پیرامون شهرستان تهران وجود دارد. جدا از کارایی و کیفیت این پایگاه‌ها، تعداد کمی از پایگاه‌ها نسبت به روستاهای جنوبی فاصله موجود با وضع مطلوب را نشان می‌دهد.

همچنین بررسی تعداد خودروهای توزیع شده در حوزه آتش‌نشانی روستایی نشان دهنده توزیع ۶۲۱ دستگاه

اسلامی، وزارت نیرو و سایر سازمان‌های مشابه هر یک به علی متفاوت دچار مشکلات قابل توجه گردیده‌اند و علی‌رغم کوشش و تلاش فراوان کمتر موفق به انجام شایسته وظایف اصلی خویش گردیده‌اند. (طالبزاده، مهدی، بخشی زاده، حسن ۱۳۸۸، ص ۲۴۳-۲۴۴)

یکی از مشکلات این تحقیق، عدم جمع‌آوری اطلاعات آمار از سوی سازمان‌های متولی حوزه روستایی می‌باشد. از سوی بیشتر حوادث روستایی گزارش نشده و یا جایی ثبت و گردآوری نمی‌گردد. به همین دلیل با بهره‌گیری از دو روش زیر به بررسی آمار حوادث روستایی در سطح کشور می‌پردازیم:

الف) استخراج از آمارهای ثبت شده در سطح شهرها با توجه به موضوع اشاره شده همانند حریق‌های مربوط به مزارع یا جنگل با فرض اینکه مربوط به حوزه روستایی می‌باشد.

ب) بررسی آمارهای پراکنده ارائه شده در پژوهش‌های مطالعاتی که در حوزه روستایی صورت پذیرفته است.

حال با توجه به دو روش بالا به بررسی آمار حوادث روستایی در سطح کشور می‌پردازیم.

الف) بر اساس آخرین آمارهای جمع‌آوری شده در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸، مجموع آتش‌سوزی‌ها رخ داده به ترتیب ۳۹۰۷۶ و ۴۳۶۳۹ می‌باشد که ۹۷۱۴ مورد آن مربوط به حریق مراکز زیاله (۲۱۳۹)، باغ‌ها (۲۴۹۷)، مزرعه و خرمن (۳۶۶۸) و جنگل (۱۳۶۰) می‌باشد (راضی، عبداللهی، ۱۳۷۷، ص ۱۰-۲۰). این به لحاظ آماری در سال ۱۳۷۷، ۲۵ درصد آمار آتش‌سوزی کشور را شامل می‌گردد. در سال ۱۳۷۸ نیز به لحاظ آماری ۲۸ درصد آتش‌سوزی‌ها در سطح روستاهـا روی داده است. طبق

توزیع فراوانی آمار وقایع آتش‌سوزی رخ داده در سراسر کشور به تفکیک اماکن در سال ۱۳۸۸ جمعاً ۴۳۶۳۹ مورد آتش‌سوزی در کشور رخ داده که ۴۴۲۴ مورد آن مربوط به زیاله، ۳۰۰۲ مورد باغ‌ها، ۳۲۶۳ مورد مزرعه و خرمن و ۱۶۴۸ مورد آن مربوط به آتش‌سوزی جنگل می‌باشد که جمعاً ۱۲۴۰۲ مورد مربوط به این چهار مقوله می‌باشد. با قبول فرض از پیش گفته شده بیش از ۲۸ درصد آتش‌سوزی‌ها مربوط به روستاهـا می‌باشد (راضی، ۱۳۷۸، ص ۱۰-۲۵).

جدول شماره ۴: مشخصات عمومی پاسخ‌دهندگان محلی روستاهای شهرستان تهران

درصد	فراوانی	متغیر	
۸۱	۳۹	مرد	جنسیت
۱۹	۹	زن	
۱۰۰	۴۸	جمع	
۱۲,۹	۶	۳۰-۱۸	سن
۵۴,۸۵	۲۶	۴۵-۳۰	
۳۲,۲۵	۱۶	۶۰-۴۵	
۱۲,۹	۴۸	جمع	سنت
۳۸,۷۱	۱۸	شورا	
۵۱,۶۱	۲۵	دهیار	
۹,۶۸	۵	بخشداری	
۱۰۰	۴۸	جمع	

مخاطرات روستاهای

براساس نتایج پرسشنامه مهمترین مخاطره که روستاهای با آن مواجه هستند سیل، آتش‌سوزی و زلزله می‌باشد به طوری جدول و نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد که ۴۵ درصد از پاسخ‌دهندگان مهمترین مخاطره روستای خود را سیل مطرح کرده‌اند دومین مخاطره بعد از سیل طبق نظر پاسخ‌دهندگان در شهرستان تهران آتش‌سوزی با ۳۲ درصد و زلزله با ۲۳ درصد می‌باشد.

جدول شماره ۵: مهمترین مخاطره روستاهای از نظر پاسخ‌دهندگان در روستاهای شهرستان تهران

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	مخاطرات
22.6	22.6	۱۱	زلزله
67.7	45.2	۲۲	سیل
100.0	32.3	۱۵	آتش‌سوزی
31	100.0	۴۸	کل

نظرارت بر ضوابط اینمنی احداث و بهره‌برداری ابنيه در روستاهای

نظرارت بر اینمنی احداث و بهره‌برداری ابنيه در روستاهای براساس اظهار نظر پاسخ‌دهندگان پرسشنامه به طور کلی در شرایط متوسط قرار دارد به طوری که ۶۷ درصد از پاسخ‌دهندگان بیان کردند که کیفیت نظرارت بر ابنيه متوسط می‌باشد.

خودروی آتش‌نشانی سبک در سطح کشور بوده که سهم استان تهران در آن ۲۸ دستگاه خودرو بوده، از آنجایی که بهره‌گیری بهینه از خودروهای مذکور نیازمند داشتن حداقل ۲ نفر کاربر آموزش دیده می‌باشد عملاً در بررسی میدانی مشخص شد که توزیع این خودروها چندان کارآمد نبوده است.

با تشکیل واحد مدیریت روستایی به نام دهیاری وظایف ۴۷ گانه‌ای به عهده‌ی دهیار و دهیاری گذارده شده که در ذیل وظایف مرتبه مرتبط با اینمنی و آتش‌نشانی کشور مطابق اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها مصوب ۱۳۸۰ ذکر می‌شود:

۱- اتخاذ تدبیر لازم برای حفظ روستا از خطر سیل و حریق در رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطروناک واقع در معابر و اماكن عمومی و تسطیح چاهها و چاله‌های واقع در معابر براساس مصوبات شورا (بند ۳۰ ماده ۱۰)

۲- همکاری با واحدهای امدادرسانی در هنگام وقوع حوادث و سوانح غیرمتربقه و بلایای طبیعی (بند ۳۹ ماده ۱۰)

یافته‌های توصیفی

به منظور شناخت وضع موجود روستا و مشکلات آن‌ها در حوزه اینمنی و مدیریت پرسشنامه برای مسئولین محلی تهیه و تنظیم شد بر بنای فرمول استاندارد (کوکران) و با توجه به تعداد روستاهای اطراف روستاهای شهرستان تهران حجم جامعه نمونه تعیین گردیده که بر این اساس مشخص شد تعداد ۴۸ پرسشنامه می‌باشد از سوی مدیران و مسئولین محلی تکمیل گردد. نتایج بررسی پیمایش از مدیران و مسئولین محلی روستاهای شهرستان تهران در قالب آمار توصیفی به شرح زیر می‌باشد این پرسشنامه توسط مسئولین محلی پرشده است و هدف از آن بررسی مهمترین مخاطرات و مشکلات روستاهای در رابطه با بحث اینمنی و مدیریت بحران بوده است به همین منظور به صورت هدفمند روستاهای از شهرستان تهران با توجه به جمعیت، موقعیت آن‌ها انتخاب شدند و پرسشنامه وضعیت اینمنی و مدیریت بحران و مشکلات در رابطه با آن مورد پرسش قرار گرفتند که به صورت جدول و نمودار نتایج آن برای تک‌تک گویه‌ها اینجا آورده می‌شود.

مدیران و کارشناسان تصمیم‌گیرنده و تصمیم‌ساز در سطح ملی فعال در بخش روستایی ۱۵ نفر که ۵۰ درصد از منتخبین را شامل می‌شود مدیران و کارشناسان اجرایی در سطح شهرداری با ۱۱ نفر که ۳۰ درصد از منتخبین را شامل می‌شوند ۴ نفر از صاحب‌نظران و اساتید دانشگاهی و پژوهشگران فعال در این بخش که ۲۰ درصد از این جامعه را شامل می‌شود.

سؤال اول مربوط به اولویت دادن به مرحله مدیریت بحران می‌باشد که اکثراً اولویت را برای مرحله پیش‌بینی و پیشگیری در نظر گرفته این در حالی است که در سازمان مدیریت بحران رویکرد بیشتر با مقابله می‌باشد و اقدامات پیش‌بینی و پیشگیری در سطح خیلی کمتری موردنمود قرار می‌گیرد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که برای ارتقاء خدمات ایمنی در سطح روستاهای بیشتر مرحله پیش‌بینی و پیشگیری را باید در اولویت قرار داد. همان‌طوری که نتایج پرسشنامه نشان می‌دهد ۲۴ بار مرحله پیش‌بینی و پیشگیری تکرار شده است.

جدول شماره ۸: اولویت در مراحل مدیریت بحران در مناطق روستایی شهرستان تهران

ردیف	مراحل	تکرار
۱	آمادگی	۸
۲	پیش‌بینی و پیشگیری	۲۴
۳	مقابله	۷
۴	بازسازی و بازتوانی	۷

دومین سؤال مربوط به الگوی مناسب برای مدیریت ایمنی مناطق روستایی شهرستان تهران می‌باشد. پاسخ‌دهندگان معتقدند که الگوی مناسبی در حوزه مدیریت ایمنی در کشور وجود ندارد. مدیریت بحران در سطح کشور به صورت کارگوهی در سطح کشور و استان می‌باشد و در نتیجه در موقع بحرانی با مشکلات هماهنگی، تصمیم‌گیری در سطح مدیریتی روبرو می‌باشد و در حوزه ایمنی و آتش‌نشانی مشکلاتی چون عدم تخت پوشش قرار دادن نقاط روستایی بخصوص روستاهای با مسافت دور از مراکز می‌باشد. بنابراین ایجاد مدیریت یکپارچه در حوزه ایمنی شهری و روستایی ضروری به نظر می‌رسد تا نواقصات و خلاهای قانونی و مدیریتی آن رفع شود.

جدول شماره ۶: نظارت بر ایمنی احداث و بهره‌برداری اینبه در روستاهای

فراوانی	درصد	درصد تجمعی
ضعیف	۹.۷	۹.۷
متوسط	۶۷.۷	۵۸.۱
خوب	۱۰۰.۰	۳۲.۳
کل	۱۰۰.۰	۴۸

اطلاع‌رسانی در حوزه ایمنی و مدیریت بحران از طریق رسانه جمعی

اطلاع‌رسانی در حوزه ایمنی و مدیریت بحران از طریق رسانه جمعی در روستاهای پاسخ‌دهندگان پرسشنامه به طور کلی در شرایط متوسط قرار دارد به طوری که ۴۵ درصد گزینه خوب، ۳۲ درصد گزینه ضعیف و ۲۲ درصد متوسط را بیان کردند.

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰

Urban management
No.62 Spring 2021

۶۰

جدول شماره ۷: اطلاع‌رسانی در حوزه ایمنی و مدیریت بحران از طریق رسانه جمعی

کل	ردیف	درصد	درصد تجمعی
۴۸	۲۲	۴۵.۲	۳۲.۳
۱۱	۱۵	۳۲.۳	۳۲.۳
۱۱	۲۲	۲۲.۶	۵۴.۸
۱۵	۱۵	۱۵	۳۲.۳

نتایج اولیه پرسشنامه دلفی از کارشناسان و متخصصین

پرسشنامه باز به روش دلفی از مسئولین و متخصصین حوزه ایمنی و مدیریت بحران تهیه و تکمیل شده و در حدود ۳۰ پرسشنامه از متخصصین و مسئولین مختلف در حوزه روستا و ایمنی به صورت هدف توزیع و تکمیل شده و نتایج آن در اکسل پردازش و تحلیل شده است. برای تحلیل و پردازش از تحلیل محتوا بهره گرفته شده است تا موضوعات محوری و مهم مورد تأکید در پرسشنامه به صورت دقیق و روشن مشخص شود. نتایج پرسشنامه در قالب جداول زیر آورده شده است. مهمترین دلایل انتخاب کارشناسان و متخصصین و مدیران مربوطه عبارت است:

جدول شماره ۹: الگوی مناسب برای مدیریت اینمنی مناطق روستایی شهرستان تهران

ردیف	الگوهای پیشنهادی	تعداد تکرار
۱	مدیریت یکپارچه اینمنی شهر و روستا در سطح منطقه و تقویت مراکز روستایی به نیروهای داطلب	۹
۲	مدیریت واحد اینمنی در روستاهای	۸
۳	مدیریت واحد اینمنی در سطح شهرستان	۷
۴	ساختار سازمانی در سطح شهرستان و آموزش نیروهای داطلب در مناطق روستایی	۲
۵	مدیریت یکپارچه اینمنی و آتشنشانی در سطح استان با مدیریت متمرکز و هماهنگ	۲

الگوی پیشنهادی کارشناسان و متخصصین حوزه‌های مختلف در مورد مدیریت اینمنی و آتشنشانی برای روستاهای این صورت است که مدیریت یکپارچه اینمنی بهصورت کارگروه مرکزی مدیریت یکپارچه اینمنی شهر و روستا زیر نظر شورای عالی مدیریت بحران کشور به عنوان مرجع ملی جهت سیاست‌گذاری و پشتیبانی و هدایت و نظارت به صورت ستادهای کشوری ایجاد گردد.

نقاط قوت و ضعف مدیریت اینمنی، آتشنشانی و مدیریت بحران در شهرستان تهران

عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر اینمنی روستاهای شهرستان تهران پس از بررسی اطلاعات مرتبط از قبیل نظرات مسئولان و سایر دست‌اندرکاران مرتبط در این رابطه شناخته شدند و در ماتریس ارزیابی آن قرار گرفتند.

جدول شماره ۱۰: عوامل خارجی مدیریت اینمنی روستاهای شهرستان تهران

نقاط قوت S...	نقاط ضعف W...
وجود سازمان تخصصی مانند آتشنشانی و سازمان مدیریت بحران کشور	محدودیت و موانع قانونی در ارتباط با ارائه خدمات اینمنی شهرها به روستاهای پیرامونی
وجود نیروهای متخصصی در حوزه مدیریت اینمنی و بحران	فقدان سیستم مدیریت یکپارچه
وجود مراکز دانشگاه و تحقیقاتی عالی در حوزه مدیریت اینمنی و بحران	فقدان اعتبارات و ماشین‌آلات
علاقه‌مندی بیشتر مردم در حوزه داطلبی مدیریت بحران و اینمنی	نبود آموزش‌های اینمنی برای شهروندان و گروههای داطلب در مراکز روستایی
حس بالای اعتماد و همکاری در شرایط بحرانی بین مردم و مسئولین	عدم بهره‌گیری از نیروهای مردمی و نهادهای مردمی در مدیریت اینمنی
وجود امکانات و تجهیزات ارتباطی و رسانه‌ای عمومی	فقدان زیرساخت لازم اینمنی
وجود قوانین و مقررات کامل در حوزه مدیریت بحران	کمبود تجهیزات و امکانات پایگاه‌ها
تأسیسات و تجهیزات مناسب در حوزه اینمنی و مدیریت بحران	تأخیر در امدادرسانی به خاطر بعد مسافت و پراکندگی روستاهای
	تداخل در حوزه مأموریت‌های و مسئولیت‌های بین شهرداری‌ها و دهیاری‌ها
	کمبود و ضعف نیروی انسانی متخصص در امداد و نجات
	نداشتن بانک اطلاعاتی در حوزه مدیریت بحران برای روستاهای و شهرها

همان‌طوری که جدول شماره... نشان می‌دهد عوامل داخلی مدیریت ایمنی و بحران در شهرستان تهران در شرایط موجود دارای نقاط قوت و ضعف می‌باشد به‌طوری که ۸ عوامل قوت در مقابل ۱۱ عوامل ضعف مدیریتی در حوزه ایمنی روستاهای شناسایی و رتبه‌بندی شده است که در این بین عوامل محدودیت و موانع قانونی به همراه فعدان سیستم مدیریت یکپارچه از مهمترین ضعف‌های مدیریت ایمنی روستای شهرستان تهران شناخته می‌شود و از سوی دیگر وجود نیروها و مراکز علمی و تخصصی در کنار سیستم اداری و تشکیلاتی تخصصی از مهمترین نقاط قوت است که می‌توان اشاره کرد.

جدول شماره ۱۱: عوامل خارجی در حوزه مدیریت ایمنی و بحران در روستاهای شهرستان تهران

رتبه	وزن	Swot	
۷	۰/۰۵۵	وجود سازمان تخصصی در سطح بین‌المللی	
۶	۰/۰۷۱	وجود حمایت و کمک‌های بین‌المللی در سطح ایمنی و مخاطرات	
۴	۰/۰۹۳	سازمان‌های و بازوهای اجرای قوی مانند هلال احمر و فعالیت در حوزه ایمنی مخاطرات	
۳	۰/۱۴۶	توجه و اولویت به برنامه‌ها و طرح‌های ایمنی و مدیریت بحران در سطح کشور	نقاط فرصت‌ها F.O.I.
۱	۰/۳۱۲	تشکیل کارگروه‌های ایمنی مدیریت یکپارچه در سطح عالی در کشور	
۵	۰/۰۸۸	وجود نیروهای متخصصی و تحصیل کرده دانشگاهی در حوزه ایمنی	
۲	۰/۲۳۴	وجود منابع مالی و انسانی داوطلبانه در حوزه مدیریت بحران و ایمنی	
۱	۰/۲۱۲	ناهمانگی بین سازمان‌های شهری و روستایی	
۲	۰/۱۵۷	وجود تداخل وظایف و تعدد سازمانی در حوزه ایمنی و مدیریت	
۷	۰/۰۷۶	کمبود منابع مالی	
۸	۰/۰۴۴	کمبود نیروهای آموزش دیده در مناطق روستایی	
۱۱	۰/۰۳۷	عدم مشارکت مردم و سازمان‌های خصوصی در حوزه مدیریت ایمنی	
۹	۰/۰۴۴	ضعف نظارت و مدیریت ایمنی در مناطق روستایی	تهدیدات T...T
۱۰	۰/۰۴۲	اولویت بودن مناطق شهری بر روستایی در طرح‌های ایمنی	
۳	۰/۱۱۴	نداشتن مدیریت واحد در حوزه ایمنی در مناطق روستایی	
۶	۰/۰۷۶	کمبود منابع مالی و تجهیزاتی دهیاری و مناطق روستایی	
۵	۰/۰۸۸	عدم تبات مدیریت در رأس کارگروه‌های ایمنی در سطوح مختلف	
۴	۰/۱۱۰	نیو در سیستم اطلاع‌رسانی و آموزشی در حوزه مدیریت ایمنی روستایی	

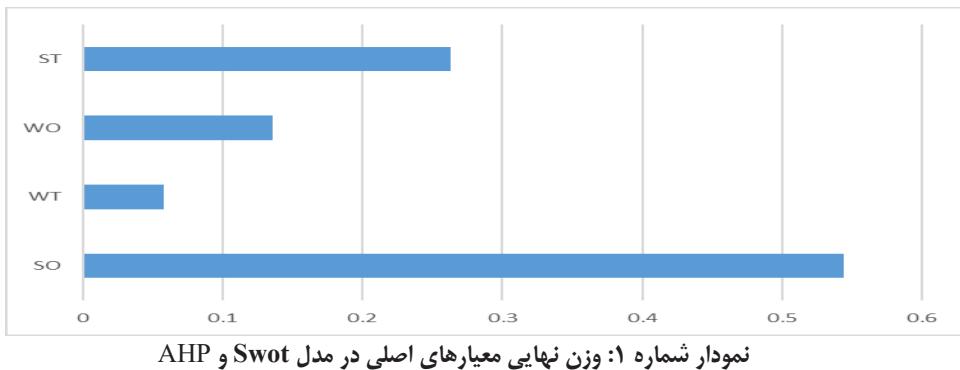
همان‌طوری که جدول شماره ۲۸ نشان می‌دهد عوامل داخلی مدیریت ایمنی و بحران در روستاهای شهرستان تهران در شرایط موجود دارای نقاط فرست و تهدید می‌باشد به‌طوری که ۸ عوامل فرست در مقابل ۱۱ عوامل تهدید مدیریتی در حوزه ایمنی روستاهای شناسایی و رتبه‌بندی شده است که در این بین وجود کارگروه‌های تخصصی در حوزه ایمنی و بحران و همچنین منابع مالی و انسانی داوطلبانه از مهمترین فرست‌های حوزه مدیریت ایمنی می‌باشدند در مقابل ناهمانگی بین سازمانی در کنار تداخل وظایف بین ارگان‌ها از مهمترین نقاط تهدید حوزه مدیریت ایمنی روستاهای شهرستان تهران شناخته می‌شوند. جدول شماره ۳۲ نشانگر وزن استراتژی ها چهارگانه می‌باشد که به صورت ماتریس باهم دیگر ارزیابی شدند و درنهایت استراتژی تهاجمی (SO) با توجه اهمیت و تأثیرگذاری خود به عنوان استراتژی برتر در جهت مدیریت ایمنی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان تهران انتخاب شدند.

جدول شماره ۱۲: ماتریس عوامل خارجی و داخلی مدیریت اینمنی در روستاهای شهرستان تهران

نقطه ضعف (W)	نقطه قوت (S)	ماتریس SWOT
۱. وجود تداخل و ظایف و تعدد سازمانی در حوزه اینمنی و مدیریت ۲. کمبود منابع مالی ۳. کمبود نیروی‌های آموزش دیده در مناطق روزتایی ۴. عدم مشارکت مردم و سازمان‌های خصوصی در حوزه مدیریت اینمنی ۵. ضعف نظارت و مدیریت اینمنی در مناطق روزتایی ۶. اولویت بودن مناطق شهری بر روزتایی در طرح‌های اینمنی ۷. نداشتن مدیریت واحد در حوزه اینمنی در مناطق روزتایی ۸. کمبود منابع مالی و تجهیزاتی دهیاری و مناطق روزتایی ۹. عدم ثبات مدیریت در رأس کارگروه‌های اینمنی در سطح مختلف ۱۰. نبود سیستم اطلاع‌رسانی و آموزشی در حوزه مدیریت اینمنی روزتایی	۱. وجود سازمان تخصصی مانند آتش‌نشانی و سازمان مدیریت بحران کشور ۲. وجود نیروهای متخصصی در حوزه مدیریت اینمنی و بحران ۳. وجود مراکز دانشگاه و تحقیقاتی عالی در حوزه مدیریت اینمنی و بحران ۴. علاقه‌مندی بیشتر مردم در حوزه داوطلبی مدیریت بحران و اینمنی ۵. حس بالای اعتماد و همکاری در شرایط بحرانی بین مردم و مسئولین ۶. وجود امکانات و تجهیزات ارتباطی و رسانه‌ای عمومی ۷. وجود قوانین و مقررات کامل در حوزه مدیریت بحران ۸. تأسیسات و تجهیزات مناسب در حوزه اینمنی و مدیریت بحران	ماتریس SWOT
راهبردهای بازنگری (WO) <ul style="list-style-type: none"> کاهش ناهمانگی‌ها با ایجاد ساختار سازمانی در سطح استانی و شهرستانی با عضویت همه سازمان‌ها تعیین وظایف و اختیارات سازمان عضو در ساختار کارگروه اینمنی و مدیریت یکپارچه جذب نیروی مردمی و بخش خصوصی در حوزه اینمنی و نظارت بیشتر بر ساخت‌وساز و اینمنی در مراکز روزتایی تفویت مراکز اینمنی و دهیاری به امکانات و تجهیزات اینمنی و بحران در مراکز روزتایی ایجاد ساختار مناسب اطلاع‌رسانی و آموزش در بخش اینمنی در مراکز روزتایی 	راهبردهای رقابتی/تھاجمی (SO) <ul style="list-style-type: none"> تفویت سازمان‌های استانی و شهرستانی با پهنه‌گیری از ساختار سازمانی در سطح بین‌المللی و کشور ایجاد کارگروه‌های تخصصی و علمی در حوزه پیشگیری و پیش‌بینی مخاطرات و بحران در نواحی روزتایی واگذاری امور مدیریت اینمنی به بخش خصوصی و مردمی در مراکز روزتایی جذب و آموزش گروههای مردمی در حوزه اینمنی و بحران در مراکز روزتایی در جهت کاهش هزینه‌ها و عملکرد بهتر ایجاد مدیریت یکپارچه اینمنی در سکونتگاه‌های روزتایی 	(O) <ol style="list-style-type: none"> وجود سازمان تخصصی در سطح بین‌المللی وجود حمایت و کمک‌های بین‌المللی در سطح اینمنی و مخاطرات سازمان‌های بازویی اجرای قوی مانند هلال احمر و فعالیت‌های حوزه اینمنی مخاطرات توجه و اولویت به برنامه‌ها و طرح‌های اینمنی و مدیریت بحران در سطح کشور تشکیل کارگروه‌های اینمنی مدیریت یکپارچه در سطح عالی در کشور وجود نیروهای متخصصی و تحصیل‌کرده دانشگاهی در حوزه اینمنی وجود منابع مالی و انسانی داوطلبانه در حوزه مدیریت بحران و اینمنی
راهبرد تدافعی (WT) <ul style="list-style-type: none"> کاهش ناهمانگی با ایجاد مدیریت یکپارچه اینمنی در سکونتگاه‌های روزتایی جذب نیروهای بخش خصوصی و داوطلبانه در حوزه اینمنی در جهت افزایش نیروهای آموزش دیده در مراکز روزتایی تأمین امکانات و زیرساخت‌های اینمنی در مراکز روزتایی استفاده از کمک‌های مردمی و بخش‌های داوطلبانه در جهت تأمین منابع مالی 	راهبرد تنوع (ST) <ul style="list-style-type: none"> ایجاد مدیریت یکپارچه اینمنی در سطح استانی و شهرستانی در جهت کاهش ناهمانگی‌ها استفاده از نیروهای دانشگاه و علمی در جهت آموزش و جذب نیروهای مردمی در حوزه اینمنی مراکز روزتایی یکپارچه در نظر گرفتن شهر و روستاهای شهرستانی 	تهدیدها (T) <ol style="list-style-type: none"> ناهمانگی بین سازمان‌های شهری و روزتایی وجود تداخل و ظایف و تعدد سازمانی در حوزه اینمنی و مدیریت کمبود منابع مالی کمبود نیروی‌های آموزش دیده در مناطق روزتایی عدم مشارکت مردم و سازمان‌های خصوصی در حوزه مدیریت اینمنی ضعف نظارت و مدیریت اینمنی در مناطق روزتایی اولویت بودن مناطق شهری بر روزتایی در طرح‌های اینمنی نداشتن مدیریت واحد در حوزه اینمنی در مناطق روزتایی کمبود منابع مالی و تجهیزاتی دهیاری و مناطق روزتایی عدم ثبات مدیریت در رأس کارگروه‌های اینمنی در سطح مختلف نبود سیستم اطلاع‌رسانی و آموزشی در حوزه مدیریت اینمنی روزتایی

جدول شماره ۱۳: وزن نهایی استراتژی‌های در مدل Swot و AHP

استراتژی‌ها	وزن استراتژی‌ها
SO	.۵۴۴
WT	.۰۰۵۸
WO	.۱۳۶
ST	.۲۶۳

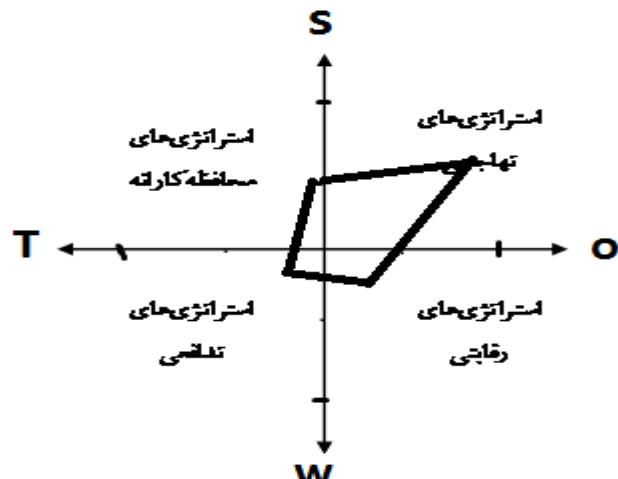
۴. جذب و آموزش گروههای مردمی در حوزه اینمنی و بحران در مراکز روستایی در جهت کاهش هزینه‌ها و عملکرد بهتر
۵. ایجاد مدیریت یکپارچه اینمنی در سکونتگاه‌های روستایی

تحلیل یافته‌ها

استان تهران به مرکزیت شهر تهران، با وسعتی حدود ۱۳۶۸۸ کیلومترمربع می‌باشد. این استان بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ماه ۱۳۹۰ جمعیت استان تهران برابر با ۱۲۱۸۳۳۹۱ نفر می‌باشد. مرکز آن و به علاوه پایتخت ایران، شهر تهران است. ری، شهرستان ورامین، شهرستان دماوند، شهرستان فیروزکوه، شمیرانات، و اسلامشهر از دیگر مراکز جمعیتی مهم استان هستند. استان دارای ۱۵ شهرستان، ۲۶ بخش، ۵۷ دهستان و ۹۷۳ روستا می‌باشد از نظر وضعیت موقعیت نزدیک به ۳۷۱ روستا با حدود ۳۸ درصد کوهستانی، دره‌ای یا تپه‌ای هستند و ۶۱۰ تا رosta حدوداً با ۶۲ درصد در موقعیت دشتی قرار گرفتند بیشترین تمرکز روستاهای استان تهران در قسمت جنوبی و در دشت‌ها قرار گرفتند. در بین شهرستان‌های تهران یکی از شهرستان‌های استان تهران است که در مرکز استان تهران قرار دارد. از شمال به شهرستان شمیرانات

با محاسبه وزن استراتژی چهارگانه سوات در مدل AHP همان‌طوری نمودار و جدول بالا نشان می‌دهد استراتژی منتخب برای برنامه‌ریزی اینمنی سکونتگاه‌های روستایی راهبرد تهاجمی می‌باشد این راهبرد با توجه به بالا بودن امتیاز نقاط قوت و فرستاد در برنامه‌ریزی نظام سکونتگاهی در سطح شهرستان انتخاب شده است و مهمترین راهبرهای تهاجمی مورد بررسی به شرح زیر می‌باشد.

ماتریس لوزیلی موقعيت و اقدام استراتژیک

جدول شماره ۱۴: رابطه همبستگی بیرسون بین فاصله از کلانشهر و ایمن بودن روستاهای

Correlations	
	فاصله از شهر
ایمن بودن روستا	Pearson Correlation
	.۰۰/۶۲۳
	(Sig. (۲-tailed)
	.۰/۰۰۲
	N
	۳۱

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

دوری و نزدیکی به شهر تهران در میزان جمعیت مناطق روستایی بسیار تأثیر میباشد. چون روستاهای شهرستان تهران از اقتصاد و اشتغال بیشتر تحت تأثیر تهران قرار دارند به همین خاطر نقش خوابگاهی و کارگاهی نیز پیدا کرده‌اند. بخش آفتاب در قسمت جنوبی شهرستان تهران از مهمترین کانون‌های تمکز اشغال، فعالیت سکونتی روستایی شهرستان تهران می‌باشد بنابراین با توجه به شرایط جغرافیایی، دشته بودن و دسترسی راحت بین محیط کار و سکونت در این مناطق، میزان و تعداد جمعیت بیشتر از سایر مناطق می‌باشد. نتایج مطالعات میدانی و اسنادی نشان می‌دهد که مناطق روستایی در شهرستان تهران با توجه به موقعیت جغرافیایی، تمکز جمعیت و به نسبت دوری و نزدیکی به تهران از نظر مخاطرات محیطی متفاوت می‌باشند. در همین راستا می‌توان نتیجه گرفت که نزدیکی به تهران و موقعیت جغرافیایی آن‌ها تأثیرات مثبت از نظر ایمنی در این روستاهای فراهم کرده است به طوری که میزان دسترسی به خدمات ایمنی و رفاهی در این روستاهای بیشتر شده و از سوی خدمات رسانی سازمان‌ها و نهادهای حوزه ایمنی به این مناطق هم افزایش یافته است. و به عبارتی مطلوب‌تر و راحت‌تر شده است. درنتیجه می‌توان گفت که فرضیه سوم پژوهش هم مورد تأیید قرار می‌گیرد.

الگوی مطلوب روستای ایمن در چشم‌انداز روستاهای شهرستان تهران مبتنی بر ابعاد محیطی، اجتماعی، فرهنگی، مدیریتی و نهادی تحقق‌پذیر است. امروزه موضوع ایمنی یکی از اساسی‌ترین نیازهای بشر و در واقع بستر زندگی در روستاهای را تشکیل می‌دهد. ایمنی را مجموعه اقداماتی دانسته‌اند که برای رفع و یا کاهش خسارات جانی و مالی ناشی از حوادث انجام می‌شود. بنابراین ایجاد یک ساختار منظم سازمانی که مدیریت ایمنی و بحران را در مراکز روستایی در کنار مراکز شهری مدیریت کند لازم و ضروری می‌باشد. در کشور

و استان البرز، از مشرق به شهرستان دماوند، از جنوب به شهرستان‌های ورامین و ری و اسلامشهر و از مغرب به شهرستان‌های قدس، شهریار و استان البرز محدود می‌شود. مساحت این شهرستان ۱۶۳۳ کیلومترمربع می‌باشد و مرکز آن شهر تهران است. تقسیمات سیاسی استان تهران سه بخش آفتاب- کن- مرکزی می‌باشد و دهستان‌های شهرستان آفتاب- خلازیر- سولقان- سیاهرود می‌باشد. دهستان‌ها آفتاب و خلازیر در مناطق دشتی و در قسمت جنوبی شهرستان قرار گرفته و بیشتر تعداد روستاهای پرجمعیت را در خود جا داده است و دهستان‌های سولقان در شمال غربی و دهستان سیاهرود که در بخش شمالی شرقی در پهنه کوهستانی شهرستان قرار گرفتند. شهرستان تهران ۶۷ آبادی دارد که از این تعداد ۶۶ آبادی داری سکنه می‌باشد و ۲۰ روستا خالی از سکنه می‌باشد از ۶۶ روستا داری سکنه ۵۵ روستا، دائمی، ۱۱ روستا موسمی می‌باشد. جمعیت روستای شهرستان تهران ۴۳۷۴ نفر با ۱۳۶۹۲ خانوار می‌باشد که از تعداد ۲۲۴۳۰ مرد، ۲۰۶۰۶ زن هستند. روستاهای شهرستان تهران از نظر شرایط و موقعیت طبیعی هم بیشتر در شرایط کوهستانی هستند به طوری که از ۸۸ روستا شهرستان، ۶۱ روستا با ۶۹ درصد است در حالی که فقط ۲۴ روستا با ۳۱ درصد از روستاهای دشتی هستند. از آنجا که با توجه به نتایج و بررسی‌ها انجام شده روستاهای کوهستانی شهرستان تهران با مخاطرات زلزله، سیل، لغزش و غیر بیشتر مواجهه هستند و روستاهای دشتی که در بخش آفتاب قرار گفته‌اند با مخاطرات زمین نشست، زلزله در سطح پایین قرار دارند. بنابراین از یکسو هم فاصله روستاهای کوهستانی شهرستان تهران با شهر تهران و مراکز خدمات ایمنی بیشتر می‌باشد و درنتیجه می‌توان گفت که کوهستانی بودن، مسیر ارتباطی نامناسب، فاصله بیشتر روستاهای بخش‌های سولقان و سیاهرود را در مقابل مخاطرات آسیب‌پذیرتر کرده است. در رابطه با تأثیر میزان فاصله روستاهای از مراکز شهری و در کاهش ایمنی سکونتگاه‌های روستایی یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بین فاصله از مراکز شهری و ایمنی مراکز روستایی رابطه معناداری وجود دارد و مقدار ضریب همبستگی در این پژوهش .۰/۶۲۳ بدست آمده است و از آنجایی که مقدار معیار تصمیم .۰/۰۰۲ بدست آمده و کوچک‌ترین از .۰/۰۵ می‌باشد لذا ضریب همبستگی بدست آمده معنادار است. یعنی بین میزان فاصله روستاهای از کلانشهر با ایمن بودن روستاهای رابطه معناداری وجود دارد.

ما مراکز و پایگاههای امداد و نجات بیشتر در مراکز شهری استقرار یافته و اولویت مراکز شهری می‌باشد درنتیجه میزان آسیب‌پذیری روستاها در حوزه اینی و بحران را بیشتر کرده است در حالی که در حدود ۲۹ درصد جمعیت کشور در نقاط روستایی مستقر شدند. و از آنجا که سازمان و متولی خاصی در حوزه اینی در روستا به صورت واحد شکل نگرفته است اقدامات پیشگیرانه و آمادگی برای مواجهه با مسائل و مخاطرات هم وجود ندارد که این امر سالانه خدمات زیادی را به مراکز روستایی از نظر اقتصادی و عمرانی وارد می‌کند. نتایج مطالعات میدانی و پیمایشی از مسئولین و متخصصین حوزه اینی، دهیاری و روستایی نشان می‌دهد که اکثر روستاهای شهرستان تهران با وجود مخاطرات طبیعی و انسانی (سیل، زلزله، آتش‌سوزی...)، از نظر خدمات اینی با مشکلات جدی روبرو هستند. چون پایگاههای اینی و امداد و نجات بیشتر در مراکز شهری بخصوص شهر تهران قرار گرفته است. از سویی ارائه خدمات اینی توسط شهرداری‌ها به مراکز روستایی پیامونی مشکل قانونی دارد و شهرداری ملزم به دلیل دوری مسافت روستاهای پیامونی نیست. همچنین به دلیل دوری مسافت مراکز روستایی نسبت به شهر تهران و شهرهای دیگر، میزان سرعت و دقیقت عملیات امداد و نجات در مراکز روستایی بسیار پایین می‌باشد. درنتیجه می‌توان گفت که الگوی مدیریت اینی موجود برای نقاط روستایی مؤثر نیست و ضروری است که الگوی مناسب اینی به تدوین شود تا مراکز روستایی از خدمات اینی به صورت مطلوب برخوردار باشند. الگوهای مختلفی در سطح جهان در حوزه اینی استفاده می‌شود که اکثر بر مشارکت بخش خصوصی و نیروی‌های داوطلبانه در مراکز روستایی تأکید دارند. الگوی که بتواند با کمترین بروکراسی اداری و هزینه مالی کمتر، بیشترین خدمات اینی را برای نقاط روستایی فراهم کند تمرکز این الگو باید بیشتر بر پیشگیری باشد تا مقابله. تابه کمک الگوی پیشنهادی بتوان به تابآوری مناطق روستایی در مقابل مخاطرات کمک کرد. بررسی نشان می‌دهد که مشارکت مردمی در مواجهه با بحرانهای روستایی نمی‌تواند اقدامات لازم و ضروری را قبل از رسیدن نیروی حرفة‌ای انجام دهد. از طرفی نیروهای حرفة‌ای آتش‌نشانی نیز در عین نیازمندی به نیروهای مردمی، نه تنها در عمل نتوانسته‌اند از وجود آنان استفاده مناسب نمایند بلکه حضور آنان را به دلیل عدم سازماندهی لازم، مانع عملیات دیده‌اند. خررورت تشکیل نیروی داوطلب و افتخاری در کشور که مبنای یاری‌رساندن به خود و کمک به دیگران می‌باشد، هر روز بیش از پیش احساس شده و در واقع برای هر کس یک وظیفه ملی و اجتماعی

محسوب و کلیه افراد جامعه باید با آمادگی کامل، اجرای این اصل مهم و حیاتی را منظور نظر داشته و عمل نمایند زیرا بهنگام یروز حادث هیچ فرد با عاضفه و نوعدستی نمی‌تواند با بی‌تفاوتی شاهد نابودی جان و مال انسان‌ها باشد، بنابراین برای هر شخص، فرآگیری اصول و فنون نجات و امداد و آشنایی با مسائل اینی و آتش‌نشانی ضروری است. از آنجا که شهرستان تهران با توجه به موقعیت جغرافیایی و محیطی خود با انواع مخاطره طبیعی و انسانی مانند سیل، زلزله، آتش‌سوزی، تصادفات جاده‌ای ... روبرو هستند و سالانه خدمات زیادی محتمل می‌شوند الگوی مدیریت اینی آن باید مبتنی با عوامل محیطی، اجتماعی و مدیریتی و نهادی باشد و داری ساختار منظم و فعال‌تر باشد و اقدامات پیشگیرانه و آمادگی و آموزش را در اولویت برنامه‌های خود قرار دهد و لازم این امر استقرار مدیریت یکپارچه در حوزه اینی شهر و روستا در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی باشد. الگوی مناسب است که تا خلاه‌های قانونی ارائه خدمات اینی، مشکلات دوری مسافت برای عملیات، جذب و آموزش نیروی‌های داوطلب تحت پوشش قرار دهد الگوی مطلوب روستای اینی در شهرستان تهران باید ابعاد محیطی، اجتماعی، مدیریت و نهادی را در برگیرد. اولاً چون موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان تهران بیشتر وضعیت کوهستانی و دشتی هستند که هر کدام از این‌ها مخاطرات خاص خودشان را دارند. دوماً مراکز روستایی شهرستان تهران برخلاف روستاهای دیگر مناطق کشور، مهاجرپذیر هستند و در این روستاهای نوع فعالیت، اشتغال و جمعیت ساکن هم متفاوت هستند درنتیجه به لحاظ اجتماعی هم شرایط متفاوت را دارند. این روستاهای با توجه به مهاجرپذیر بودن، خوابگاهی و کارگاهی بودن حالت روستایی خود را از دست دادند و از انواع آسیب‌های اجتماعی، معضلات اجتماعی مانند فقر، بیکاری، بی‌هویتی، اعتیاد ... رنج می‌برند و از نظر مدیریتی و نهادی هم می‌توان گفت که ساختار مدیریت اینی مراکز سکونتگاهی کشور به شکلی باید باشد که مراکز روستایی و مناطق فاقد تشکیلات و مدیریت از خدمات اینی مطلوب برخوردار باشند. بنابراین با توجه به مطالعات میدانی و نتایج پرسشنامه‌ها و تکنیک دلفی می‌توان نتیجه گرفت که بهترین الگو برای اینی مراکز روستایی استفاده از نیروی‌های داوطلب مردمی و استقرار پایگاههای آتش‌نشانی و امداد و نجات در مراکز روستایی با نظر گرفتن شعاع عملکرد این پایگاه می‌باشد. در شکل زیر ویژگی‌ها الگوی راهبردی پیشنهادی برای مدیریت اینی روستا و شهر ارائه شده است.

الگوی روستای ایمن	وضعیت موجود	وضعیت مطلوب
ساختار	بوروکراتیک - دستوری	غیربورکراتیک و مشارکت محور
مدیریت	ضعیف، دارای چالش و اختلاف	قوی، هماهنگ و نظاممند
هدف	سازمان محور و جذب حداقلی	مردم محور. جذب حداکثری
برنامه‌ها	محدود و غیر متنوع	متنوع و همسو با نیازهای روستاهای
وضعیت اطلاع‌رسانی	ضعیف	قوی
اولویت اصلی	مقابله و حل مشکل	پیشگیری و آموزش
مدیریت بحران	فقدان مدیریت بحران در روستا	مدیریت بحران پیکاره شهری و روستایی
استقرار پایگاه‌ها با رعایت استاندارد ۱۵ دقیقه در مناطق کوهستانی	نقاط شهری و روستاهای با جمعیت بالا	استقرار پایگاه‌ها
مدیریت پایگاه آتش‌نشانی	سازمانی و بدون تخصص	داوطلبانه و آموزش دیده
طرح‌ها و برنامه‌ها	کالبدی و فیزیکی	اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی
نیروهای امدادی	سازمانی و رسمی و محدود	داوطلبانه و رسمی
مهاجرت	زیاد	کم
تنوع شغلی	کم	زیاد
حس مستولیت	کم	زیاد
مشارکت و همکاری	کم	زیاد
نظرارت اجتماعی	کمتر	بیشتر
وضعیت ساخت‌وساز	نا امن و کیفیت پایین	بادوام و استاندارد
شبکه ارتباطی	نامناسب و بی کیفیت	سلسله‌مراتب و باکیفیت
دسترسی	ضعیف	قوی و چندگانه
فاصله از گسل	کمتر	بالای ۱۲ کیلومتر از خط گسل
حریم رودخانه	تخرب و عدم رعایت حریم رودخانه‌ها	حفظ حریم رودخانه و بستر اصلی
تغییر کاربری از کشاورزی به سکوتی و کارگاهی	شدید	کمتر
شیب برای ساخت‌وساز	عدم رعایت	کمتر از ۱۵ درصد

نتیجه‌گیری

ایران با واقع شدن برروی کمرنگ زلزله‌خیز آلپ - هیمالیا متأثر از خصوصیات زمین‌شناسی است و جزئی از مناطق فعال تکتونیکی کره زمین محسوب و از کشورهای با سوانح زیاد می‌باشد. از لحاظ اقلیمی، تنوع و ناهمگونی عوامل و عناصر اقلیمی در ایران اثرات زیستمحیطی وسیعی را در محیط جغرافیایی کشور دارد. مشکلات ناشی از خصوصیات رودخانه‌ای و حرکات دامنه‌ای، شرایط متفاوت محیطی را در ایران ایجاد کرده که زمینه وقوع بسیاری از بلاهای شناخته شده در آن را فراهم آورده است. شهرستان تهران با توجه به موقعیت قرارگیری خود در البرز جنوبی از نظر مخاطرات محیطی (سیل، زلزله...) جز استان با خطر بالا کشور را در حالی این استان با وجود خطر بالا مخاطرات از متراکم‌ترین استان به لحاظ مراکز روستایی و جمعیتی کشور می‌باشد به‌طوری که در محدوده شهرستان تهران ۸۸ روستا قرار گرفته است که شیوه اداره این مناطق در سال‌های اخیر، کاربری مصوب حریم تهران را تحت تأثیر قرار داده است. نتایج بررسی‌های پژوهش نشان می‌دهد اغلب روستا محدوده مورد مطالعه با توجه به موقعیت جغرافیایی، شرایط اجتماعی و زیستمحیطی خود با مخاطرات بسیاری مواجهه هستند. در کل مخاطرات موجود در مناطق روستایی شهرستان به دو دسته طبیعی مانند سیل، زلزله، لغزش، رانش)، انسانی (مانند مهاجرت، آسیب‌های اجتماعی، فقر، آتش‌سوزی...) زیستمحیطی (آلودگی هوا، خاک، فاضلاب...) تقسیم می‌شود. وجود این

مخاطرات گسترده در این مناطق ضرورت توجه اصولی به مدیریت اینمی در جهت پایدار این مناطق ضروری است. در حالی که مطالعات میدانی نشان می‌دهد که در مراکز روستایی شهرستان تهران اولاً پایگاه‌های امداد و نجات، آتش‌نشانی و مدیریت بحرانی وجود ندارد در ثانی در صورت داشتن پایگاه آتش‌نشانی این پایگاه عملکرد مناسبی ندارد چون از وجود نیروهای تخصصی و آموزش دیده محروم هستند. نکته قابل ذکر دیگر در حوزه اینمی مراکز روستایی پیرامون شهرستان تهران این است که روستاهای پیرامون از نظر مدیریت اینمی و بحران به شهر تهران وابسته هستند و خدمات اینمی خود را از شهر تهران می‌گیرند در حالی علماً به دلیل وجود خلاً قانونی در ارائه خدمات اینمی شهرداری تهران به مناطق روستایی و ناهمانگی‌ها بین سازمانی و درون‌سازمانی مشکلات حوزه اینمی را در این مناطق دوچندان کرده است بنابراین با توجه به مصاوبه‌ها و پرسشنامه‌های فقدان مدیریت یکپارچه اینمی روستا و شهر، خلاهای قانونی و کمبود اعتبارات بخشی اینمی، اولویت قرار دادن برنامه اینمی به مقابله، ناهمانگی بین سازمانی از مهمترین ضعف‌های مدیریت اینمی روستاهای پیرامون کلانشهر تهران می‌باشد.

بنابراین به صورت کلی مشکلات و کاستی‌ها اینمی در روستاهای شهرستان تهران را اگر بخواهیم خلاصه دسته‌بندی کنیم موارد زیر را می‌توان اشاره کرد.

۱. نبود مدیریت مشخص و واحد برای ارائه خدمات اینمی به روستاهای و سکونت‌های پیرامونی کلانشهرها

۲. ضعف زیرساختارها و تجهیزات اینمی در شهرها و فقدان امکانات و تجهیزات در روستاهای

۳. ناهمانگی‌های بین سازمانی در ارائه خدمات اینمی و امداد و نجات

۴. پراکندگی روستا و درنتیجه عدم پوشش ارائه خدمات به صورت کامل

۵. نبود سیستم اطلاع‌رسانی مناسب در حوزه اینمی و مدیریت بحران در کشور و بخصوص روستاهای

۶. کمبود اعتبارات مالی به منظور تجهیز و تقویت پایگاه‌های امداد و نجات و آتش‌نشانی در روستاهای

۷. اولویت قرار گرفتن مرحله مقابله با بحران و سانحه نسبت به پیشگیری

۸. عدم توجه به برنامه‌ها و طرح‌های پیشگیرانه در حوزه اینمی شهرها و روستاهای
 ۹. کارگروهی بودن مدیریت بحران و امداد در کشور و نداشتن مدیریت منسجم و واحد
 ۱۰. استفاده نکردن از بخش خصوصی و مشارکت‌های مردمی در حوزه اینمی و امداد و نجات
 ۱۱. ضعف سیستم آموزشی و جذب نیروی‌های داوطلبانه در حوزه اینمی و مدیریت بحران
- بنابراین درجهت بهبود و ارتقاء اینمی در روستاهای شهرستان تهران اینمی مدیریت یکپارچه روستا و شهر با اولویت دادن به مرحله پیشگیری و آمادگی با مشارکت نیروهای داوطلب روستایی می‌تواند الگوی مناسب در حوزه اینمی ارائه کرد و روستاهای را از نظر اینمی به شرایط پایدار رساند.

منابع و مأخذ

۱. عبداللهی، مجید (۱۳۹۱): مدیریت بحران در نواحی شهری، انتشارات سازمان شهرداری و دهیاری‌های کشور، تهران
۲. صالحی، اسماعیل (۱۳۸۷)، پژوهی‌های محیطی فضاهای شهری امن، تهران، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۳. اسمیت کیت (۱۳۸۲) مخاطرات محیطی، ترجمه شاهپور گودرزی و ابراهیم میقیمی. چاپ اول. انتشارات سمت
۴. فریحی فرزانه (۱۳۹۱) تحلیلی بر چالش‌های مدیریت روستایی و نقش آن در عدم توسعه یافتنی روستاهای مطالعه موردی: دهستان لیشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه زنجان - دانشکده ادبیات و علوم انسانی. استاد راهنمای: بهروز محمدی یگانه
۵. مرکز آمار ایران، سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و شناسنامه آبادی‌ها در سال‌های مختلف.
۶. مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۸۷
۷. طالب، مهدی و پخشیزاده، حسن (۱۳۸۸) سازمان‌های متولی توسعه روستایی در ایران، پیوند مهر، ۱۳۸
۸. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۳۵، مرکز آمار ایران، تهران.
۹. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۴۵، مرکز آمار ایران، تهران.
۱۰. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵، مرکز آمار ایران، تهران.
۱۱. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵، مرکز آمار ایران، تهران.
۱۲. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵، مرکز آمار ایران، تهران.
۱۳. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۸۵، مرکز آمار ایران، تهران.
۱۴. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۰، مرکز آمار ایران، تهران.

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰

Urban management
No.62 Spring 2021

۹۹

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی

مدیریت شهری و روستایی

۱۴۰۰ شماره ۶۲ . بهار

Urban management
No.62 Spring 2021

۷۰